

УДК 811.111'373.613

Аліна Дочу

ORCID iD: orcid.org/0000-0002-7315-9421

кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу загального та
порівняльно-історичного мовознавства
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, 01001, м. Київ, Україна,
dochu_alina@ukr.net

СПОСОБИ АДАПТАЦІЇ ТЮРКСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ІНШИХ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВАХ

У статті аналізуються тюркізми в англійській, німецькій і литовській мовах, зокрема способи й ступінь їх адаптації. Розглянуто фонетичне, графічне, морфологічне та лексичне засвоєння тюркських лексем у мовах-реципієнтах, визначено їх ступінь адаптації. З'ясовано, що найбільше адаптувалися тюркізми в литовській мові у зв'язку із прямими контактами Великого князівства Литовського із Кримським ханством. Частково адаптовані лексеми утворювали більшість в усіх аналізованих мовах.

Ключові слова: тюркізми, запозичення, ступінь адаптації, лексична адаптація, морфологічна адаптація, графічна адаптація, фонетична асиміляція, частково адаптовані лексеми, повністю адаптовані лексеми.

В статье анализируются тюркизмы в английском, немецком и литовском языках, в частности способы и степень их адаптации. Рассматривается фонетическое, графическое, морфологическое и лексическое освоение тюркских лексем в языках-реципиентах, определена их степень адаптации. Установлено, что наиболее адаптировались тюркизмы в литовском языке в связи с прямыми контактами Великого княжества Литовского с Крымским ханством. Частично адаптированные лексемы составляли большинство во всех анализируемых языках.

Ключевые слова: тюркизмы, заимствования, степень адаптации, лексическая адаптация, морфологическая адаптация, графическая адаптация, фонетическая ассимиляция, частично адаптированные лексемы, полностью адаптированные лексемы.

The article analyzes Turkisms in English, German and Lithuanian, in particular the ways and degree of their adaptation. By their degree of adaptation Turkisms can be divided into partially and fully adapted. Adapted borrowings are fully adjusted to the lexical, phonetic, graphic, morphological

norms of the recipient language. Among phonetic and graphic means of integration the subordination mainly to the rules of the stress and phonetic and graphic systems of English, German and Lithuanian can be singled out. Morphological means of adaptation include the adjustment of Turkisms to the grammatical system of the analyzed languages (integration to the singular and plural forms and the category of gender of the recipient language). Lexical adaptation of words includes the synonymic relations, active part of borrowed words as components of phraseological units, the development of secondary meanings, the replacement of native words in the recipient language or differentiation of the meanings of borrowed and native words, word building processes. Partially adapted borrowings are not fully integrated to the phonetic, graphic, morphological and lexical systems of the recipient languages. Partially adapted Turkisms constitute the majority in all analyzed languages since they belong to the non-Indo-European linguistic vocabulary; have unstable phonetic and graphic norms and different stressing of words. However, there are many commonly used words that are fully adapted to the systems of English, German and Lithuanian. Prospects of further investigation are the study of Turkisms on material of other Indo-European languages, as well as their degree of adaptation to the system of the recipient languages. This will allow drawing conclusions about the nature of integration of Turkic lexemes in most Indo-European languages.

Key words: *Turkisms, borrowings, degree of adaptation, lexical adaptation, morphological adaptation, graphic adaptation, phonetic assimilation, partially adapted lexemes, fully adapted lexemes.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку індоєвропейських мов, з огляду на історичні та інтенсивні глобалізаційні процеси, є актуальним дослідження запозичених лексем з неіндоєвропейських мов, зокрема тюркських, а також визначення характеру їх контактування та способів адаптації, що дозволить виробити певні тенденції досліджень тюркізмів у більшості індоєвропейських мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень, присвяченим тюркізмам в індоєвропейських мовах, слід виокремити праці А.Кримського «Тюрки, їх мови та літератури», Р.Болдирева «Деякі питання історико-етимологічного вивчення тюркських лексичних елементів української мови», С.Стаховського «Історично-етимологічний словник тюркізмів у польській мові», Ф.Міклошича «Тюркські елементи в південно-східних і східноєвропейських мовах», К.Локоча «Етимологічний словник європейських слів орієнтального походження».

В англійській мові тюркізмам присвячені праці М.Сержантсон «Історія іншомовних слів в англійській» (Serjeantson, 1935), Е.Гетенбі «Матеріал для дослідження тюркських слів в англійській» (Gatenby, 1954), Г.Кеннона «Тюркські запозичення в англійській» (Cannon, 2008–2009), М.Урбана «Дослідження тюркських етимологій в англійській

лексикографії. Лексеми, які належать до сфери матеріальної культури» (Urban, 2015). У німецькій мові тюркські впливи досліджуються в статті К.Беста «Тюркізми в німецькій» (Best Karl-Heinz, 2005). У литовській мові тюркська лексика розглядалася в працях Ш.Акінер «Релігійна мова кітабу білоруських татар: культурної пам'ятки ісламу в Європі» (Akiner, 2009), Н.Насібової «Слова східного походження в мовленні литовських татар» (Nasibova, 2007) та ін.).

Виділення невирішених раніше частин. Тюркські впливи в англійській, литовській і німецькій в історико-етимологічному аспекті вичерпно не досліджували, як і не досліджували способи адаптації тюркізмів в індоєвропейських мовах-реципієнтах. Саме цим зумовлена **актуальність цієї статті.**

Отже, **метою статті** є дослідження способів адаптації тюркських запозичень в англійській, німецькій і литовській мовах.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань:**

- 1) проаналізувати способи лексичного, фонетичного, графічного та морфологічного засвоєння тюркських лексем в аналізованих мовах;
- 2) з'ясувати ступінь інтеграції запозичень в англійській, німецькій і литовській мовах.

Повністю адаптовані лексеми, як правило, характеризуються давністю запозичення, а також адаптуються за всіма фонетичними, морфологічними та лексичними правилами мови-реципієнта.

Фонетичні та графічні ознаки інтеграції в англійській мові:

- 1) наголос на першому складі (наприклад: *baklava* ['ba:klə,və:] 'баклава', *kalpak* ['kælpræk] 'ковпак', *corsac* ['kɔ:sæk] 'корсак, лис степовий');
- 2) тюрк. 'u' передається в англійській графічно через 'ou' або 'u': *koumiss* або *kumiss* 'кумис' < татар. *kumyz*; *bashi-bazouk* 'башибузук' < тур. *başibozuk*; *chibouk* 'чубук' < тур. *çubuk*; *caramoussal* 'карамусал, торгове судно' < тур. *karamürsel*, *karamusal*;
- 3) тюрк. 'k' передається в англійській графічно 'k', 'c' або 'ck': варіанти *baklava* або *baclava* 'баклава' < тур. *baklava*; *calpac*, *kalpak* або *calpack* 'ковпак' < тур. *kalpak*; *corsak* 'корсак, степовий лис' < тюрк. *karsak*; *karakul* або *caracul* 'каракуль' < тюрк. *karakül*;
- 4) тюрк. *h* передається в англійській графічно *ch*, *kh* або *h*: *khan* 'хан' < тур. *han*; *khanum* 'ханум' < тур. *hanım*;
- 5) тюрк. *ğ* або *g* передається в англійській графічно *g* або *gh*: *aga* або *agha* 'ага' < тур. *aga*; *ataghan* або *yataghan* 'ятаган' < тур. *yatağan*; *yoghurt* / *yogurt* 'йогурт' < тур. *yogurt*;
- 6) тюрк. *ş* передається в англійській графічно *sh*: *bosh* 'нісенітниця' < тур. *boş*; *bashi-bazouk* 'башибузук' < тур. *başibozuk*; *yashmak* 'чадра' < тур. *yaşmak*; *bimbashi* 'турецький офіцер' < тур. *binbaşı*;
- 7) тюрк. *ç* передається в англійській графічно *ch*: *akche* 'акче (грошова одиниця)' < тур. *akçe*; *chibouk* 'чубук' < тур. *çubuk*;
- 8) тюрк. суф. *çı* на позначення назв професій передається в англійській графічно *jee* або *gee*: *caiquejee* 'човняр' < тур. *kaıkcı*, *chibouguejee* 'носій люльки' < тур. *çubukçı*; *galiongee* 'турецький

моряк' < тур. *kalyonçı*; 9) випадання голосної (синкопа) в англ. *dolman* 'доломан' < тур. *dolaman* 'обмотування навколо' < тур. *dolamak* 'обмотувати'.

Про фонетичну неусталеність свідчать графічні варіанти слів в англійській мові: *aga* / *agha* 'ага', *ataghan* / *yataghan* 'ятаган', *calpac* / *kalpack* 'ковпак', *khagan* / *khakan* 'хан', *chagrin* / *shagreen* 'шагрень', *kaftan* / *caftan* 'кафтан', *baklava* / *baclava* 'баклава', *barchan* / *barkhan* 'бархан', *bey* / *beg* 'бей', *bosa* / *boza* 'буза', *caramoussal* / *carmousal* 'карамусал', *kumiss* / *koumiss* / *koumis* / *koumiss* 'кумис', *karakul* / *caracul* 'каракуль', *kurbash* / *kourbash* 'батіг', *janizary* / *janissary* 'яничар', *yashmak* / *yashmac* 'яшмак', *yoghurt* / *yogurt* / *jughurt* 'йогурт'.

Зокрема, зустрічаються поодинокі випадки вживання тюркських діакритичних знаків. Так, наприклад, у слові *kuruş* 'куруш'.

На неповну фонетичну асиміляцію вказують запозичені назви на позначення осіб, що належать до різних професій із характерними тюркськими суф. *-ci*, *-shi*, *-jee*: *bostanci*, *bimbashi*, *caiquejee*, *chibouguejee*, також суф. *-lic*: *bashalic*, *beylic*.

Фонетичні та графічні ознаки асиміляції в німецькій мові: 1) наголос переважно на першому складі (наприклад: *Dolman* 'доломан', *Kalpak* 'ковпак', *Domra* 'домра', *Dolmetscherin* 'перекладачка'); 2) тюрк. *h* передається в німецькій графічно *ch*, *kh* або *h*: *Khan* / *Chan* 'хан' < тюрк. *han*; *Khanat* 'ханство' < тюрк. *hanat*; *Heiduck* 'гайдук' < тюрк. *haidūd*; 3) тюрк. *ğ* або *g* передається графічно *g* або *gh*: *Aga* або *Agha* 'ага' < тюрк. *aga*; *Jatagan* 'ятаган' < тюрк. *jatagan*; *Joghurt* / *Jogurt* 'йогурт' < тур. *yogurt*; 4) тюрк. *ş* передається графічно *sch*: *Arschin* 'аршин' < тюрк. *arşın*; *Baschibosuk* 'башибузук' < тур. *başu-bozuk*; *Baschlik* 'башлик' < тур. *baş*; 5) тюрк. *ç* передається графічно *sch*: *Karbatsche* 'нагай, батіг' < тюрк. *kırbaç*; *Kantschuk* 'канчук' < тюрк. *kañçı*.

Фонетична неусталеність спостерігається в тюркських запозиченнях у німецькій мові. Наприклад: *Beglerbeg* / *Beilerbei*, *Chan* / *Khan*, *Beg* / *Bei*, *Joghurt* / *Jogurt*; *Boback* / *Vobak*.

Про фонетичну неасимільованість свідчить також вживання діакритичних знаків. Наприклад, у словах *Köfte* 'котлета', *döner* 'який обертається'.

Фонетичні та графічні ознаки засвоєння в литовській мові: 1) тюрк. *ş* передається в литовській графічно *š*: *aršinas* 'аршин' < тюрк. *arşın*; *bašlikas* 'башлик' < тюрк. *baş*; *lókšenos* 'локшина' < тюрк. *lağşa*; *kišlākas* 'кишлак, зимівля' < тюрк. *kışlak*; 2) тюрк. *ç* передається графічно *c*, *č* або *š*: *cibūkas* 'чубук' < тюрк. *çubuk*; *kāpšas* 'капшук' < тюрк. *kařuk*; *kañčiūkas* 'канчук' < тюрк. *kañçı*; *karbāčius* 'нагай, батіг' < тюрк. *kırbaç*; *tilmač* 'перекладач' < тюрк. *tilmaç*; 3) тюрк. *h* передається графічно *ch*: *chānas* 'хан' < тюрк. *han*; *chānātas* 'ханство' < тюрк. *hanat*; 4) в окремих випадках тюрк. *o* передається через *a*: *vailokas* 'повсть' < тюрк. *oñlyk*; *tarbà* 'торба' < тюрк. *torba*; 5) в окремих випадках тюрк. *a* передається через *o*: *totorkà* 'татарка' < тюрк. *tatar*.

Свідченням фонетичної та графічної неусталеності є варіанти тюркських запозичень у литовській мові: *armýderis / armideris / ermideris / eldýmeris* ‘гармидер’; *barsiùkas / borsukas* ‘борсук’; *deltmõnas / dalmõnas* ‘доломан’; *jepunčia / jupančia* ‘опанча’; *kāpšas / kapšùkas* ‘капшук’; *karbāčius / karbōčius* ‘карбач’; *nagáika / náika* ‘нагайка’; *ulānas / ulõnas* ‘улан’.

Морфологічними ознаками є пристосування запозиченого слова до граматичної системи мови-реципієнта.

В англійській мові іменники набули закінчення *-s* або *-es* у множині. Наприклад: *Tatars, kulaks, Kazaks, kebabs, janissaries, dombras, hordes*. Прикметники в англійській утворювалися приєднанням до тюркської основи суф. *-ish*: *Turkish* ‘турецький’, *Hunnish* ‘гунський’.

У німецькій мові іменники-тюркізми набули закінчення *-s*, *-en*, *-n* або *-e* в множині: *Arschinen, Aule, Bobaks, Heiducken, Horden*. Зокрема, у німецькій спостерігається морфологічна адаптація тюркізмів за категорією роду із характерними закінченнями іменників ч. р. на *-er* або іменників ж. р. на *-in*: *Dolmetscher* ‘перекладач’ (ч.р.) / *Dolmetscherin* ‘перекладачка’. Деякі прикметники в німецькій утворилися приєднанням до тюркської основи суф. *-isch* (*tatarisch* ‘татарський’), а дієслова за допомогою приєднання до тюркської основи суф. *-ieren* (*kutschieren* ‘керувати кіньми, їхати в екіпажі’, *chagriniieren* ‘вичинювати під шагреня’).

У литовській мові до тюркських основ приєднувалися закінчення жіночого роду *-a*, *-e* та чоловічого *-as*, *-us*: *barsiùkas* ‘борсук’, *ulānas* ‘улан’, *buizà* ‘буза’, *kančiùkas* ‘канчук’, *tarbà* ‘торба’, *karbāčius* ‘карбач’.

Лексичними ознаками адаптації є участь у процесах словотворення, входження слів до складу фразеологічних одиниць, участь у синонімічних процесах, витіснення запозиченими словами питомої лексеми, семантичні зміни значення слів, участь у процесах вторинної номінації.

До складу фразеологічних одиниць входили такі лексеми: англ. *caviar* ‘ікра’ (*caviar to the general* – досл. надто вишукана страва задля грубого смаку); англ. *coach* 1) ‘автобус’; 2) ‘екіпаж, карета’ (*drive a coach and horse through* ‘обійти закон, угоду, договір або юридичну постанову’; *a slow coach* ‘тугодум’); англ. *Tartar* ‘татарин’ (*catch a Tartar* ‘зустріти суперника не під силу’; ‘отримати відсіч’); *Turk* ‘турок’ (*turn Turk* ‘стати роздратованим’).

Питома та запозичена назви вступали в синонімічні відношення, внаслідок чого 1) витіснилася питома або запозичена лексема; 2) зберіглися обидві назви, але відбулося розмежування значень синонімів.

Запозичена *Dolmetscher* < тюрк *tilmaç* (Kluge, 2002: 209) та питома *Übersetzer* назви в німецькій є синонімічними та вживаються на позначення ‘перекладача’, але між ними відбулося розмежування значень, оскільки перша означає ‘усного перекладача’, а друга – ‘письмового перекладача’.

Питома лексема *opšrūs*, так і запозичена *barsiukas* < тюрк. *borsuk* або *porsuk* (Fraenkel, 1962: 35) вживаються на позначення ‘борсука’ в литовській мові.

Обидві назви в німецькій мові *Karbatsche* < тюрк. *kyrbaç* (Lokotsch, 1927: 102) та питома *Peitsche* позначають ‘батіг’, але запозичена назва вирізняється за видом батога, адже позначає ‘ремінний батіг’.

Синонімами є лексеми в англійській мові *shabrack* < тур. *çāprāq* (OED, VIII, 1970: 584) та *saddlecloth* ‘чепрак’. Найбільш вживаною є друга лексема, тоді як перша є історизмом.

Лексеми *dziggetai*, *koulan* та *Asiatic wild ass* в англійській вживаються на позначення ‘кулана’. Щоправда, найбільш уживаним є тюркізм *koulan*, оскільки остання назва є занадто довгою, а *dziggetai* – застарілою.

До витіснених тюркізмів у німецькій зараховуємо застаріле слово, яке вийшло з ужитку, або перейшло в розряд історизмів – *Pallasch* ‘палаш’ < тюрк. *pala* ‘вигнута турецька шабля із широким клинком’ (Lokotsch, 1927: 129). Тюркський відповідник в англійській мові *palache* ‘палаш’ витіснився питомих словом у цьому ж значенні *broadsword* (OED, I, 1970: 1118).

Лексема *ganch* в англійській < франц. **gancher* 1) предмет для покарання (кіл, гак); 2) ‘саджати на кіл, палю’ (OED, IV, 1970: 42), яка, на наш погляд, походить від близького за значенням і фонетичним звучанням тюрк. *kanğa* ‘кіл, гак’ (Lokotsch, 1927: 85). Відповідний тюркізм у цьому ж значенні засвідчено в німецькій – *Kantschuk* і литовській – *kančiukas* мовах. Лексема *ganch* замінюється в англійській мові запозиченням із латинської *impale* ‘саджати на кіл’ < лат. *impālāre*, через франц. *empaler* (OED, V, 1970: 73).

У процесах вторинної номінації, що є свідченням адаптації тюркської лексики до мов-реципієнтів, брали участь такі лексеми: англ. *balaclava* ‘в’язаний шолом, що вкриває голову, шию, плечі’. Лексема походить від назви міста Балаклава. Назву міста було перенесено англійськими військовими на назву шолому під час Кримської війни 1853 – 1856 рр. Лексема *balyk* ‘в’ялене м’ясо’ в тюркських мовах вживається на позначення загальної назви риби, хоча в європейських мовах, зокрема в німецькій та англійській, розвинула вторинне значення.

У німецькій мові вторинне презирливе значення ‘старої відьми, карги’ отримала лексема *Schabracke* ‘чепрак’ < *çaprak* (Lokotsch, 1927: 32). Вторинну номінацію в німецькій мові зокрема спостерігаємо в слові *Ulanke* ‘уланка (мундир)’ < тюрк. *oglan* (Lokotsch, 1927: 127). Назву уланів (кавалеристів) було перенесено на назву одягу.

Адаптовані назви також характеризуються активною участю в словотворенні.

У литовській мові до тюркських основ приєднувалися закінчення жіночого роду *-a*, *-e* та чоловічого *-as*, *-us*: *armūlka* ‘ярмулка’, *cibūkas* ‘чубук’, *kalpōkas* ‘ковпак’.

В англійській та німецькій мовах основним способом словотворення назв із залученням тюркських основ є афіксація. В англійській мові до тюркських основ приєднувалися суфікси *-ship*, *-dom* та *-ette*, *-ic*, *-ian*, *-ish*: *dolmanette* ‘маленький доломан’ < тюрк. *dolman* ‘доломан’ < тюрк. *dola* ‘обгортати’ + суф. *-ette*, *beglerbegship* ‘влада бейлербея, його володіння’ < тюрк. *beglerbeg* + суф. *-ship*, *beyship* ‘влада бея, його володіння’ < тюрк. *bey* + суф. *-ship*, *beydom* ‘влада бея, територія бея’ < тюрк. *bey* + *-dom*, *Altaic* ‘алтайський’ < тюрк. *Altai* + *-ic*, *Turkish* ‘турецький’ < тюрк. *Turk* + суф. *-ish*, *Seljukian* ‘< тюр. *Seljuk* + суф. *-ian*. У німецькій мові назви утворювалися за допомогою приєднання до тюркських основ суфіксів *-er*, *-erei*, *-ung*, *-en*, *-ieren*, *-ish* та ін. Так, можна виокремити такі гібридні або похідні назви: *Dolmetscher* ‘перекладач’ < тюрк. *Dolmetsch* ‘перекладач’ + суф. *-er*, *Dolmetschung* ‘переклад’ < тюрк. *Dolmetsch* ‘перекладач’ + суф. *-ung*, *Dolmetscherei* ‘невдалий переклад’ < тюрк. *Dolmetsch* ‘перекладач’ + суф. *-erei*, *chagriniieren* ‘вичинювати під шагрень’ < ім. *Chagrin* ‘шагрень’ < тюрк. *sağrı* ‘шкіра зі спини коня’ + *-ieren*, *tatarisch* ‘татарський’ < тюрк. *Tatar* ‘татарин’ + суф. *-isch*. Крім того, зустрічаються складні назви, утворені за моделлю N + N у німецькій мові: *Janitscharenmusik* ‘духова музика’, дослівно ‘музика яничар’, *Karakulschaf* ‘каракульська вівця’, *Kaviarbrötchen* ‘довгий вузький батон’.

У литовській виокремлено слова, які перейшли в розряд загальноновживаних і повністю адаптувалися. Наприклад: *pājus* ‘пай’, *tarbà* ‘торба’, *tavōras* ‘товар’, *tavoriščiūs* ‘товариш’, *tamožna* ‘митниця’, *jogūrtas* ‘йогурт’, *barsiūkas* ‘борсук’. Так, наприклад, остання лексема асимілювалася фонетично (наголос падає на другий склад), адаптувалася морфологічно (лексема отримала характерне закінчення ч.р., однини – *as*), а також лексично (вступає в синонімічні відношення з питомою лексемою *opšrūs* на позначення ‘борсука’).

Повністю адаптованими є англ. лексеми *coach* ‘екіпаж, карета’, ‘тренер, тренувати’, *bosh* ‘нісенітниця’, *Tatar* ‘татарин’, *balyk* ‘балик’, *shagreen* ‘шагрень’. Так, лексема *bosh* ‘нісенітниця’ < тюр. *boş* повністю асимілювалася фонетично та графічно (тюрк. *ş* передалося в англійській графічно за допомогою *sh*), адаптувалася морфологічно та лексично (лексема розширила своє значення й вживається на позначення ‘порожньої або безглуздої розмови, нісенітниці’ (OED, I, 1970: 1007).

Повністю засвоеним у німецькій мові словом, що перейшло в розряд загальноновживаної лексики, є, наприклад, тюркізм *Dolmetscher* ‘перекладач’ < тюрк. *tilmaç* ‘перекладач’. Він асимілювався фонетично (наголос на першому складі), адаптувався морфологічно (має характерні закінчення іменника ч. р. на *-er* або іменника ж. р. на *-in*: *Dolmetscher* ‘перекладач’ (ч.р.) / *Dolmetscherin* ‘перекладачка’ (ж.р.), а також лексично (слово бере активну участь у словотворенні: *Dolmetschung* ‘переклад’, *Dolmetscherei* ‘невдалий переклад’, вступає в синонімічні відношення з

питомою назвою *Übersetzer*, але між лексемами відбулося розмежування значень, оскільки перша означає ‘усного перекладача’, а друга – ‘письмового перекладача’).

У висновках зазначимо, що найбільше адаптувалися тюркізми в литовській мові, оскільки були прямі контакти з тюрками, а саме кримськими татарами. Більшість запозичень потрапила усним шляхом, що значно прискорило лексичну, фонетичну та морфологічну адаптацію тюркських лексем до системи литовської мови. У свою чергу, чимало тюркізмів в англійській та німецькій мовах також адаптувалися, оскільки були прямі контакти германців з Османською імперією. Крім того, лексеми потрапляли через посередництво інших мов (наприклад, польської).

Основними ознаками фонетичної асиміляції тюркських лексем в аналізованих індоєвропейських мовах є пристосування до звукової та графічної систем мов-реципієнтів, морфологічної – пристосування до категорій роду, числа, лексичної – синонімічні відношення, витіснення або розмежування значень синонімів, входження до складу фразеологічних одиниць, участь у процесах словотворення, набуття запозиченнями вторинних значень. Однак, в усіх аналізованих мовах частково адаптовані лексеми утворювали більшість на відміну від повністю адаптованих лексем, що пояснюється приналежністю запозичених слів до лексики неіндоєвропейської мовної сім’ї, неусталеністю фонетичних та графічних норм, різним наголошенням.

Перспективами подальших розвідок є дослідження тюркізмів на матеріалі інших індоєвропейських мов, а також визначення їх ступеня адаптації, що дозволить зробити висновки про характер адаптації тюркських лексем у більшості індоєвропейських мов.

Список використаних джерел

1. Akiner Sh. Religious Language of a Belarussian Tatar Kitab. A Cultural Monument of Islam in Europe. Wiesbaden, 2009. 458 p.
2. Best Karl-Heinz. Turzismen im Deutschen. *Glottometrics*. 2005. Vol. 11. P.56–63.
3. Cannon G. Turkish Loans in the English Language. *Orbis*. 2008–2009. Vol.41. P.163–188.
4. Fraenkel E. Litauisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1962. 1560 s.
5. Gatenby E. Material for a Study of Turkish Words in English. *Eylül-Aralık*. Ankara, 1954. Vol. 12. P.85–144.
6. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 2002. 1023 S.
7. Lokotsch K. Etymologisches Wörterbuch der Europäischen Wörter Orientalischen Ursprungs. Heidelberg: Carl Winter’s Universitätsbuchhandlung, 1927. 243 S.

8. Nasibova N. The words that Lithuanian Tatars use in speech and its origin belong to East languages. *Turkish Studies*. 2007. Vol. 2. P. 514–518.
9. Serjeantson M. A History of Foreign Words in English. London, 1935. 354p.
10. The Oxford English Dictionary: being a corrected re-issue with an introduction, supplement, and bibliography of A New English Dictionary on historical principles, founded mainly on the materials collected by the Philological Society / [ed. by J.Murray]: in 12 vol. Oxford: The Clarendon Press, 1970.
11. Urban M. The Treatment of Turkic Etymologies in English Lexicography. Lexemes Pertaining to Material Culture. *Studia Turcologica Cracoviensia*. 2015. Vol.15. 450 p.

References

(Транслітерація)

1. Akiner Sh. Religious Language of a Belarussian Tatar Kitab. A Cultural Monument of Islam in Europe. Wiesbaden, 2009. 458 p (eng).
2. Best Karl-Heinz. Turzismen im Deutschen. *Glottometrics*. 2005. Vol. 11. P.56–63.
3. Cannon G. Turkish Loans in the English Language. *Orbis*. 2008–2009. Vol.41. P.163–188.
4. Fraenkel E. Litauisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1962. 1560 s (ger).
5. Gatenby E. Material for a Study of Turkish Words in English. *Eylül-Aralık*. Ankara, 1954. Vol. 12. P.85–144 (eng).
6. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 2002. 1023 S (ger).
7. Lokotsch K. Etymologisches Wörterbuch der Europäischen Wörter Orientalischen Ursprungs. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1927. 243 S (ger).
8. Nasibova N. The words that Lithuanian Tatars use in speech and its origin belong to East languages. *Turkish Studies*. 2007. Vol. 2. P. 514–518 (eng).
9. Serjeantson M. A History of Foreign Words in English. London, 1935. 354p (eng).
10. The Oxford English Dictionary: being a corrected re-issue with an introduction, supplement, and bibliography of A New English Dictionary on historical principles, founded mainly on the materials collected by the Philological Society / [ed. by J.Murray]: in 12 vol. Oxford: The Clarendon Press, 1970 (eng).
11. Urban M. The Treatment of Turkic Etymologies in English Lexicography. Lexemes Pertaining to Material Culture. *Studia Turcologica Cracoviensia*. 2015. Vol.15. 450 p (eng).

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, провідним науковим співробітником
відділу загального та порівняльно-історичного мовознавства
Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні
Єрмоленко Сергієм Семеновичем*

*Стаття надійшла до редакції
11 вересня 2018 року*

Алина Дочу

кандидат філологічних наук, научний співробітник відділу загального
і порівняльно-історичного мовознавства
Інституту мовознавства ім. А. А. Потебні НАН України
ул. Грушевського, 4, 01001, г. Київ, Україна,
dochu_alina@ukr.net

**СПОСОБЫ АДАПТАЦИИ ТЮРКСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В
АНГЛИЙСКОМ И ДРУГИХ ИНДОЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКАХ**

Alina Dochu

Ph.D in Philology, research fellow of the Department of General and
Comparative Linguistics of O. O. Potebnya Institute of Linguistics of
the National Academy of Sciences of Ukraine
Hrushevskoho str., 4, 01001 Kyiv, Ukraine,
dochu_alina@ukr.net

**ADAPTATION WAYS OF TURKIC BORROWINGS IN ENGLISH
AND OTHER INDO-EUROPEAN LANGUAGES**